

Murto Saana

Kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen yhteyksiä lapsen puheen kehittymiseen

varhaiskasvatuksen kontekstissa

Kasvatustieteen, erityisesti varhaiskasvatus, kandidaatintyö

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Varhaiskasvatuksen koulutus

2019

27.11.2019

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen yhteyksiä lapsen puheen kehittymiseen
varhaiskasvatuksen kontekstissa (Saana Murto)

Kasvatustieteen, erityisesti varhaiskasvatus, kandidaatintyö, 28 sivua

Marraskuu 2019

Tutkielmani käsittelee kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen yhteyksiä lapsen puheen kehitykseen. Tutkielmani on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena.

Tutkimuskysymyksenä minulla on toiminut kysymys: Millaisia yhteyksiä kasvattajan ja lapsen välisellä vuorovaikutuksella on lapsen puheen kehittymiseen. Tämä kysymys sisältää sekä laadun että määrän tarkastelua. Tutkielman tavoitteena on siis tarkastella kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen yhteyksiä lapsen puheen kehittymiseen.

Olen painottanut tutkimukseni varhaiskasvatuksen kontekstiin ja pyrkinyt etsimään lähdetietoa siltä pohjalta, että sen voi yhdistää nimenomaan päiväkodin kontekstiin. Kasvattajalla tässä tutkimuksessa tarkoitan ammattikasvattajia, kuten varhaiskasvatuksen opettaja, varhaiskasvatuksen sosionomi sekä varhaiskasvatuksen hoitaja.

Tutkimuksessani olen käyttänyt pääpainotteisesti kotimaista lähdekirjallisuutta, mutta muutama hyvä vieraskielinen lähde oli myös hyvin yhteydessä oman tutkielmani aiheeseen. Sain hyvin tietoa erilaisista puheen kehittymiseen liittyvistä artikkeleista ja teoksista, sekä lapsen kohtaamiseen ja sosiaalisuuteen painottuvasta kirjallisuudesta. Lähteiden pohjalta nousi esiin hyvinkin vahvasti vuorovaikutuksen tärkeys yhteydessä puheen kehitykseen.

Avainsanat: varhaiskasvatus, vuorovaikutus, vuorovaikutussuhde, kasvattaja, puheen kehittyminen

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Tutkimuksesta	7
2.1	Tutkimusmenetelmä.....	7
2.2	Tutkimuskysymys	7
3	Varhaiskasvatus ja vuorovaikutus	9
3.1	Vuorovaikutus.....	9
3.1.1	<i>Positiivinen vuorovaikutussuhde</i>	9
3.1.2	<i>Negatiivinen vuorovaikutussuhde</i>	10
3.2	Varhaiskasvatus	11
3.3	Vuorovaikutus varhaiskasvatuksen kontekstissa.....	12
4	Puheen kehittyminen	16
5	Kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen yhteyksiä lapsen puheen kehittymiseen	19
6	Pohdinta	24
	Lähteet	26

1 Johdanto

Tutkin lapsen ja kasvattajan välisen vuorovaikutussuhteen yhteyksiä lapsen puheen kehittymiseen. Aiheeni valinta perustuu tekemääni harjoitteluun alle 3-vuotiaiden ryhmässä. Puheen kehittyminen ja opettaminen kiinnostaa minua erityisesti, koska ryhmässä oli eräs kaksi vuotias lapsi, joka ei osannut puhua lainkaan. Hänellä oli aivan omanlaisensa puhetyyli, joka poikkesi normaalin kaltaisesta jokeltelusta. Tämä herätti minut miettimään sitä, että saako lapsi tarpeeksi huomiota aikuiselta, jotta hänen sanavarastonsa voisi ylipäänsä kehittyä. Tämä lapsi leikki myös todella paljon yksin, mikä saattaa selittää sen, että hänen puheensa ei ollut kehittynyt edes vertaisryhmän kanssa leikkimisen ohella. Oma näkemykseni on se, että aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus on merkittävää lapsen puheen kehittymiselle, koska saman ikäiset lapset eivät ehkä osaa samalla tavalla sanoittaa toisen tarpeita, kuten aikuinen voi eleiden ja ilmeiden sekä käyttäytymisen perusteella tehdä. Jos lapsi puhuu kahden vuoden ikäisenä vähemmän kuin 50 sanaa eikä näihin kuulu yhdyssanoja, on lapsella luultavimmin puheen kehittymisen vaikeuksia (Paavola-Ruotsalainen, Rantalainen, Alakortes, Carter, Ebeling & Kunnari, 2018). Haluan kuitenkin uskoa, että tämä kyseinen lapsi on kuitenkin oppinut puhumaan tähän mennessä, kun harjoittelusta on kulunut muutama vuosi.

Tässä tutkielmassa tarkoitan kasvattajalla ja paikoin myös aikuisen käsitteellä varhaiskasvatuksen ammattilaista. Kasvattaja on siis joku päiväkodissa töissä olevista ryhmän aikuisista, kuten varhaiskasvatuksen opettaja, varhaiskasvatuksen hoitaja tai varhaiskasvatuksen sosionomi. Lähdekirjallisuuksissa oli myös mainittu päivähoito -termi, mutta koska termi on vanhanaikainen, käytän termejä päiväkotia ja varhaiskasvatus.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (myöhemmin Vasu) velvoittaa henkilöstöä tuntemaan lapset henkilökohtaisesti ja ottamaan huomioon heidän yksilöllinen kehityksensä. Tämä edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita lasten ja henkilöstön välillä. Lisäksi jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä huomioon otetuksi omana itsenään. (Vasu, 2018, 19-20).

Suoranaisesti juuri tästä tutkimusaiheesta ei ole paljon aikaisempaa tutkimusta. Vuorovaikutusta ja puheen kehittymistä on tutkittu, mutta ei varhaiskasvatuksen kontekstissa tai aikuisen ja lapsen välisen suhteen näkökulmista. Jouduin siis hieman soveltamaan aiempia tutkimuksia oman tutkimukseni kontekstiin. Vasussa (2018) mainitaan lapsen ja aikuisen välisen suhteen tärkeydestä yhteydessä lapsen kehitykseen, mutta varhaiskasvatuksen

konteksti ja puheen kehitys spesifinä rajauksena tuotti hieman hankaluuksia lähdeaineistoa etsiessä ja tiedon löytämisessä.

Tutkielmani voi auttaa kasvattajia tukemaan lasten puheen kehittymistä. Olen varma, että tämä aihe on myös hyödyllinen tulevaan ammattiini sovellettavaksi varsinkin, jos työskentelee alle 3-vuotiaiden ryhmässä. Kaikki pieniä lapsia kasvattavat aikuiset voivat myös hyötyä tämän aiheen tutkimisesta, eivät vain varhaiskasvatuksen ammattilaiset.

Lähdeinspiraatiota sain muista kandidaatin tutkielmista, jotka aiheellisesti sivusivat omaani. Sain myös hyviä ideoita lähteisiin ystäviltäni sekä opiskelutovereilta, jotka olivat oman kandidaatintutkielman tekemisen ohessa löytäneet myös minulle mahdollisesti hyödyllisiä artikkeleita tai teoksia. Verkkolähteitä etsiessä haastavinta oli se, että sivustot eivät aina olleet saatavilla, kun aihe olisi ollut hyvinkin liitoksissa oman tutkielmani aiheeseen.

Avaan tutkielman alussa keskeisiä käsitteitä, jotka liittyvät vahvasti tutkielman kontekstiin ja aiheeseen. Käsitelen tutkielmassani vuorovaikutuksen käsitettä, sekä vuorovaikutussuhteen käsitettä jakamalla sen negatiiviseen sekä positiiviseen vuorovaikutussuhteeseen. Koska keskityn tutkielmassani varhaiskasvatuksen kontekstiin, avaan myös varhaiskasvatuksen käsitettä. Aion yhdistää varhaiskasvatuksessa olevan vuorovaikutussuhteen lapsen puheen kehitykseen, joten avaan myös tarkemmin puheen kehittymisen käsitettä ja sitä, mitä se minun tutkielmassani sisältää. Viimeisessä varsinaisessa kappaleessa vastaan tutkimuskysymykseen laajasti.

2 Tutkimuksesta

2.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi yleisimmistä kirjallisuuskatsauksien muodoista. Tarkemmin tutkimus on narratiivinen kirjallisuuskatsaus, joka tarkoittaa aiempien tutkimustulosten tiivistämistä omaan tutkimukseen. Narratiivisella tutkimuksella ei ole tarkkoja sääntöjä ja rajoja, jonka sisällä se tulee toteuttaa, vaan aiempia tutkimuksia voidaan käsitellä kriittisesti tai muuten omaan tutkimukseen sopivalla tavalla. Kirjallisuuskatsaus rakentaa kokonaiskuvan tutkimastani asiakokonaisuudesta. (Salminen, 2011). Kirjallisuuskatsauksella saan yhdistettyä erilaisia painoksia omasta tutkimusaiheestani saman otsikon alle. Vaikka kirjallisuutta on monenlaista ja ne käsittelevät aiheita erilaisista näkökulmista ja eri konteksteissa, niitä voidaan kirjallisuuskatsauksessa linkittää yhteen.

Tutkielmaa kirjoittaessa pyrin pysymään luotettavissa lähteissä ja kiinnittämään huomiota lähteiden vertaisarvioiden laatuun ja luotettavuuteen. Kunnioitin tutkijoita ja pyrin pitämään heidän mielteensä heidän ominaan sekä kirjoittamaan tiedon vääristelemättä sitä, mutta kriittisellä silmällä, enkä ota tietoa faktana. Viittaan asiaan niin kuin tutkija on sen itse ilmaissut. (ks. Tuomi & Sarajärvi, 2018, 151). Tärkeää tutkimusten lukemisessa on ollut erityisesti se, että osaa lähestyä eri tutkimuksia kriittisesti, eikä ottaa kaikkea tutkimusta vastaan faktana. Kirjallisuuskatsausta kirjoittaessa tutkin jo valmiina olevia tutkimuksia tietystä aiheesta. Kokoan valmiina olevia tutkimustuloksia oman tutkimusaiheeni tuloksiksi. (ks. Salminen, 2011).

2.2 Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymyksekseni valikoitui otsikkoonkin viittaava kysymys:

Millaisia yhteyksiä kasvattajan ja lapsen välisellä vuorovaikutussuhteella on lapsen puheen kehittymiseen varhaiskasvatuksen kontekstissa?

Olen määritellyt tutkimuskysymykseni heti tutkimuksen aiheen valinnan yhteydessä. Riskinä tutkimuskysymyksen valinnassa tutkimuksen alkuvaiheessa saattaa olla se, että minulta jäi uupumaan tärkeitä teorioita tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuskysymykseni on myös

erittäin tarkka rajainen, joten myös sen takia aiheeseen vahvasti liittyviä asioita saattoi jäädä huomioimatta. Mutta tarkalla tutkimuskysymyksellä varmistin sen, että tutkimukseni pysyy tiettyjen rajojen sisäpuolella, eikä lähde liialti laajenemaan ja vaikuttamaan epäjohdonmukaiselta ja aiheesta aiheeseen hyppivältä.

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella sitä, millaisia yhteyksiä kasvattajan ja lapsen välisillä vuorovaikutussuhteilla voi olla lapsen puheen kehitykseen. Tutkimukseni auttaa kartoittamaan vuorovaikutuksen merkityksiä.

3 Varhaiskasvatus ja vuorovaikutus

3.1 Vuorovaikutus

Vuorovaikutus on Laineen (2007) määritelmän mukaan aina kahdensuuntaista, jolloin sen vaikutus näkyy niin viestin lähettäjässä kuin vastaanottajassakin. Vuorovaikutuksen tarkoituksena on siis vaikuttaa vastakkaiseen osapuoleen joko sanallisella tai sanattomalla viestinnällä. Eija Syrjäläinen (1990) tiivistää vuorovaikutuksen olevan osallistujan käytöksen reagoitua toisen käyttäytymiseen (Syrjäläinen, 1990, 31).

Vuorovaikutuksen kehityksen alusta lähtien keskustelu sisältää monia eri aistien kautta välittyviä aineksia. Kuulon avulla vastaanotetaan äänelliset ainekset ja puhe, kun taas näköaistin avulla havaitaan kehon liikkeet ja ilmeet. (Klippi, 2005). Ihmisten välinen vuorovaikutus sisältää monenlaisia erilaisia lähestymistapoja. Vuorovaikutus koostuu monista aineksista, joista puhuminen on erityisesti aikuisiässä yleisin viestintäkeino. Muut vuorovaikutuksen ainekset ovat havaittavia liikkeitä tai eleitä, kuten katseen suuntaamista, pään ja käsien liikkeitä ja eleiden ja ilmeiden käyttöä. Yleisesti puhe ja kehon liikkeet tapahtuvat saumattomasti ja rinnakkain vuorovaikutustilanteissa, että niiden keskinäisten suhteiden hahmottaminen meneillään olevassa vuorovaikutustilanteessa voi olla haastavaa. Puhuesssa käsien liikkeet ja kasvojen ilmeet havaitaan helposti, mutta vartalon pienet vuorovaikutukselliset liikkahdukset saattavat jäädä huomaamatta. Huumori, ironia ja sarkasmi on myös vuorovaikutuksen erilaisia aineksia, joita ilmennetään sanallisin, äänellisin ja kehollisin keinoin. (Aaltonen, Aulanko, Iivonen, Klippi & Vainio, 2016, 77). Huumorin eri kanavat saattavat olla lapsille haastavaa tunnistaa, mutta tunnistaminen kehittyä kasvaessa.

3.1.1 Positiivinen vuorovaikutussuhde

Positiivisella vuorovaikutussuhteella tarkoitan suhdetta, jossa molemmilla osapuolilla on hyviä kokemuksia suhteesta. Positiivisessa vuorovaikutussuhteessa molemmat osapuolet ovat tyytyväisiä suhteeseen, ja vuorovaikutusta on paljon ja monipuolisesti.

Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutussuhteella aikuinen tukee lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehittymistä (Vasu, 2018, 31). Aikuisen sitoutuminen lapseen korostuu hänen ollessaan positiivisessa sekä lämpimässä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Tämä myös

suomentaa aikuiselle hänen olevan töissä lapsia varten. Hyvässä vuorovaikutussuhteessa olennaista on kohdata lapset kiireettömästi, sekä pyrkiä tunnistamaan lapsen tarpeita mahdollisimman hyvin. (Ahonen, 2015, 109).

Varhaiskasvattajien tehtävänä on luoda luottamuksellinen, avoin ja arvostava suhde lapseen. Positiivinen vuorovaikutussuhde edellyttää lapsen tuntemista ja huomioimista yksilönä, tällöin vuorovaikutussuhteista tulee pysyvämpiä. (Vasu, 2016, 18.) Jos lapsen kokemus on se, että häntä lähellä olevat aikuiset yrittävät ymmärtää häntä ja antavat hänelle mahdollisuuden näyttää ja ilmaista tunteitaan, lapsi luultavimmin tuntee olonsa turvalliseksi (Sinkkonen & Kalland, 2003, 11).

Toimiva vuorovaikutus vaatii aikuiselta oman käyttäytymisen ja tunteiden selittämistä ja perustelemista lapselle. Aikuiselta vaaditaan rehellisyyttä lasta kohtaan, jotta tämä on mahdollista. Kun kasvattaja osoittaa lapsille sen, mikä tuntuu hyvältä ja mikä pahalta, hän opettaa lapsia tunnistamaan niin omia, kuin muidenkin tunteita. Onnistuneeseen vuorovaikutukseen kuuluu usean tutkimuksen mukaan jatkuvuus ja toistuvuus sekä ennakoiminen, sensitiivisyys ja lapsen oikein tulkitseminen. Hyvä vuorovaikutussuhde edellyttää turvallisuuden tunteita molemmin puolin, fyysistä koskettamista ja katsekontakteja sekä lapsen tunteiden ja temperamentin huomioimista ja yhteen sovittamista. (Rouvinen, 2007, 129).

3.1.2 Negatiivinen vuorovaikutussuhde

Negatiivinen vuorovaikutussuhde on taas vastakohtaista positiivisen vuorovaikutussuhteen kanssa. Osapuolet eivät ehkä kommunikoi tai kommunikaatio on vähäistä. Osapuolten välillä voi olla esimerkiksi vaikeuksia ymmärtää toisia tai osapuolet eivät vain tunne toisiaan tarpeeksi hyvin pitääkseen suhteen pysyvänä.

Aikuiset tulkitsevat vuorovaikutustilanteita eritavoin, joka saattaa näyttää lasten silmään epäjohdonmukaiselta toiminnalta (Karila, Alasuutari, Hännikäinen, Nummenmaa & Rasku-Puttonen, 2006, 35). Tällä tarkoitetaan sitä, että samassa ryhmässä toimivat aikuiset saattavat tulkita saman tilanteen eri tavoilla, joka johtaa siihen, että tilanne näyttäytyy lapsille ristiriitaisena, koska aikuiset reagoivat tilanteeseen toisistaan poikkeavilla tavoilla.

Keltikangas-Järvinen (2010) kertoo teoksessaan, että aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen liittyy monta tekijää, jotka vaikuttavat sen onnistumiseen. Yksi näistä on

lasten erilaiset temperamenttipiirteet, kuten ujous tai sosiaalisuus. Vähäisemmällä sosiaalisuudella varustettua lasta tulisi rohkaista sosiaalisiin tilanteisiin siltä kantilta, että muiden lasten kanssa on kiva olla ja heidän kanssaan voi tehdä asioita ja opetettaisiin hänet luottamaan itseensä sosiaalisissa tilanteissa, sen sijaan että vähäisestä seurallisuudesta tehdään hänelle stressin lähde. Hän jo pienestä iästään huolimatta saa kuulla olevansa vääränlainen, liian hiljainen tai ujo ja arka, tai että hänen tulisi toimia tavalla, joka ei tunnu luontevalta hänelle. Hän saattaa tuntea häpeää siitä, että ei ole aikuisten toiveiden tai odotusten mukainen. Lapsen sosiaalisuuden ollessa matala, aikuiset eivät anna sellaista positiivista palautetta, jota he nimenomaan tarvitsevat. Sosiaalisemmat lapset saavat positiivista palautetta suurissa määrin, vaikka he eivät sitä niin paljon edes tarvitse. Sen sijaan, että aikuiset lähestyisivät lasta tämän temperamentin edellyttämällä tavalla, he menettävät mielenkiintonsa lapseen, joka ei itse lähesty tai vastaa tämän kysymyksiin. Nämä lapset saattavat olla kiinnostuneita muista, mutta eivät osaa osoittaa sitä. Jos jokainen lähestymisyritys on tuhoon tuomittu eikä aikuinen osaa olla avuksi tilanteissa, ei lapsi itse osaa miettiä, miten saisi aikuisen kiinnostumaan. (Keltikangas-Järvinen, 2010, 39-41).

3.2 Varhaiskasvatus

Tässä tutkielmassa varhaiskasvatus toimii kontekstina, eli varhaiskasvatuksella tarkoitetaan päiväkotia ja sen ympäristöä ja ilmapiiriä.

Varhaiskasvatus on palvelu sekä lapsille että aikuisille, johon suurin osa lapsista osallistuu ennen oppivelvollisuutta (Vasu, 2016, 18). Varhaiskasvatus on alle kouluikäisen lapsen suunnitelmallista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Se nähdään myös ajanjaksona, joka ulottuu syntymästä maksimissaan kahdeksaan ikävuoteen saakka. (Nurmilaakso & Välimäki, 2011). Varhaiskasvatuslaissa varhaiskasvatuksen yhdeksi tavoitteeksi on asetettu, että sen tulee edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 3§). Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Varhaiskasvattaja tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. (Vasu, 2016, 19). Uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) eli vasussa on lisätty, että varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea huoltajia kasvatustyössä ja mahdollistaa heille työn teko sekä opiskelu. Lasten kasvun ja oppimisen kannalta varhaiskasvatus on tärkeää, vaikka

lapsen vanhemmat eivät kävisikään töissä tai koulussa. Varhaiskasvatus luo hyvän perustan lapsen elinikäiselle oppimiselle. (Vasu, 2018, 14 ja 19). Varhaiskasvatus saatetaan nähdä kouluun valmistavana instituutiona, vaikka se ei saisi olla pelkästään sitä. Varhaiskasvatus tulisi nähdä itseisarvona. (Nurmilaakso & Välimäki, 2011). On totta, että varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa oppimiselle, mutta se on myös oma itseisarvonsa.

Varhaiskasvatus eli tässä tapauksessa päiväkotia luetaan suomessa instituutioksi. Varhaiskasvatuksessa yhdistyvät monet roolit, niin kuin kaikissa instituutioissa yleisesti. Siellä toimivat ja kohtaavat ihmiset ovat lähtökohtaisesti erilaisissa asemassa. Päiväkodin toimijoita ovat lapset, eri ammattiryhmiä edustavat työntekijät ja vanhemmat. Kaikkia toimijaryhmiä ja niiden välistä vuorovaikutusta ohjaavat instituutiossa vakiintuneet käyttäytymisen ja vuorovaikutuksen tavat, jotka muodostavat eräänlaisia toiminnan käsikirjoituksia, jotka ohjaavat yksilöiden käyttäytymistä vuorovaikutustilanteissa. Instituutio vaikuttaa toimijoihinsa sekä ympäristöönsä järjestyksensä ja sen tuottamien odotusten kautta. Toistuvien käytäntöjen ja vakiintuneiden vuorovaikutuksen tapojen kautta päiväkotia luo tilan tietynlaiselle toiminnalle ja toimijoiden miinuksille. Samalla ne rajaavat ja rajoittavat toimintatapoja ja miinuksia. (Alanen & Karila, 2009, 57).

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen suunnitelman perusteissa korostetaan ympäristön merkitystä alle kouluikäisten lasten kasvun ja kehityksen kannalta (Vasu, 2018; Esiopetuksen suunnitelman perusteet, 2014). Hyvä varhaiskasvatusympäristö on aikuisten rakentama ja hyvin toteutettuna se vaikuttaa positiivisesti lasten kehitykseen ja oppimiseen. (Alanen & Karila, 2009, 227).

Varhaiskasvatuksen yhdeksi tärkeimmistä kriteereistä asetetaan henkilökunta, jolla on aito kiinnostus työtään sekä lapsia kohtaan, ja suhtautuu lapsen perheeseen ja läheisiin avoimesti ja lämminhenkisesti (Hujala & Turja, 2012, 79).

3.3 Vuorovaikutus varhaiskasvatuksen kontekstissa

Kallialan (2008) mukaan on toivottavaa, että myös päiväkodissa on erikseen sekä aikuisten että lasten asioita. Sen tulisi olla yhtä selvää, kuin se, että aikuisilla ja lapsilla on myös paljon jaettavaa. Vuorovaikutussuhteet rakentuvat yhteisen toiminnan ja yhdessä vietetyn ajan kautta. (Kalliala, 2008, 38).

Henkilökunnan ja lapsen välinen kanssakäyminen on laadukkaan varhaiskasvatuksen yksi tärkeimmistä kriteereistä. Tavoiteltavaan aikuisrooliin kuuluu lämmin vuorovaikutus, lapsen arvostaminen yksilönä, myönteisen tuen antaminen sekä herkkyys lapsen reaktioille. (Kalliala, 2008, 67). Lapsen turvallinen kiintymys hänen ensisijaiseen hoitajaansa vaikuttaa hänen sosiaalisemotionaaliseen kehitykseensä, jonka onnistuessa sosiaalinen vuorovaikutus toisten kanssa mahdollistuu (Rouvinen, 2007, 136). Ensimmäiset vuorovaikutussuhteet kehittyvät lapsen ja vanhemman välillä. Koska tutkielmani kontekstina toimii varhaiskasvatus, mielestäni on tärkeää avata aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen käsitettä ammattikasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta ja pohjustaa sitä, mitä se on ja miten se eroaa vanhempien ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta.

Varhaiskasvatus kokonaisuudessaan toteutuu pääasiallisesti henkilökunnan, lasten ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat ehyen kokonaisuuden. Varhaiskasvatuksen keskeisiä tavoitteita on muun muassa tukea lasta puheen ja kielen oppimisen kehityksessä. (Vasu, 2018). Vuorovaikutus on opettajille työväline, joilla he jakavat omaa asiantuntijuuttaan. Opettajien vuorovaikutus painottuu opettajan ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Opettajan työ on jatkuvaa vuorovaikutusta lasten, työkavereiden ja lasten vanhempien välillä. (Kostiainen & Gerlander, 2009). Päiväkodissa työskentelyä voidaan siis kutsua vuorovaikutukseksi työkseen. Sanallinen ohjaus on tärkeämpää mitä nuorempia lapset ovat. Suurin osa vuorovaikutuksesta varhaiskasvatuksessa on kohdistettu lapseen, mutta myös tärkeä osa varhaiskasvatuksen vuorovaikutuksesta tapahtuu lasten vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan välillä. (Kirvesniemi, Poikolainen & Honkanen, 2019).

Päivähoito tarjoaa kiinteitä ja lämpimiä suhteita lasten ja henkilökunnan välillä (Strandell, 1996, 189). Lapsen yksilöllisyyttä kunnioittavan ja lasta kuuntelevan ilmapiirin aistii aikuisen ja lapsen keskinäisestä vuorovaikutuksesta, kuten myös välinpitämättömyyden tai kohtaamattoman yleissävyn. Myös aikuisten välinen vuorovaikutus sujuu päiväkodeissa, joissa on hyvä ilmapiiri. (Kalliala, 2008, 11).

Varhaiskasvatuksessa lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus noudattaa erilaista dynamiikkaa kuin perheessä, koska päiväkodin toimintaedellytyksetkin eroavat perheiden toiminnasta (Strandell, 1996, 189). Varhaiskasvatuksessa lasten ja aikuisten välinen suhde on kodin suhteita persoonattomampi ja virallisempi yhdessäolon muoto ja sen toimintaan sisältyy kontrollia ja tunteiden hillitsemistä (Karila ym., 2006, 67). Perheiden arjen kannalta

varhaiskasvatus on tärkeä kohtaamispaikka. Aikuisten kohtaamiset portilla, pihalla tai eteisessä ovat tärkeitä samoin kuin muutkin arkiset tapahtumat. Kun vanhemmat ja henkilökunta kohtaavat, oli tilanne mikä tahansa, lapselle välittyy se, että hänelle tärkeät aikuiset välittävät tilanteesta ja hänestä ja myös toisistaan, koska haluavat asian keskenään jakaa. Oli kyse sitten ilouutisista, huolen osoituksista tai esimerkiksi väsymyksen ilmaisemisesta, on tärkeää että lapsi näkee aikuisten välisen kohtaamisen. (Karila, ym. 2006, 69).

Kasvattajan ja lapsen välisessä vuorovaikutussuhteessa yksi keskeinen elementti on luottamus ja läheisyys. Se mitä se sisältää ja miten se suhteessa näkyy, voidaan tulkita eri tavoin eri konteksteissa. Oletus tulee usein siitä, kun katsotaan, miten lapsen fyysinen käyttäytyminen näkyy suhteessa aikuiseen, että onko aikuisen ja lapsen välinen suhde luottamuksellinen ja läheinen. Myös lasten tavat kommunikoida aikuisen kanssa näyttävät piirteitä läheisestä ja luottamuksellisesta vuorovaikutussuhteesta. Yleensä tunteiden ilmaiseminen kertoo luottamuksesta. (Alasuutari, 2011, 161-163). Vaikka emotionaalinen tuki on lähimmin yhteydessä sosiaaliseen kehitykseen, on myös todistettu, että emotionaalisesti tukeva opetus ja positiivinen opettaja-oppilas suhde on suoraan tai epäsuorasti yhteydessä myös akateemiseen kehitykseen. (Hamre, Pianta, Burchinal, Field, Lo-Casale-Crouch, Downer, Howes, LaParo & Scott-Little, 2012, 97). Opettajat voivat vaikuttaa myös lasten keskinäisiin vuorovaikutustilanteisiin esimerkiksi olemalla mukana leikeissä ja rikastuttamalla niitä. Aikuisen tulee myös vaalia lasten keskinäisen vuorovaikutussuhteen kehittymistä, koska se on myös erittäin tärkeää lapsen sosiaalisen kehittymisen kannalta. Aikuisella on kaikki mahdollisuus vaikuttaa lasten positiiviseen kanssakäymiseen, kunhan hän osaa lukea tilanteita ja ottaa ohjat käsiinsä silloin kuin tarve sitä vaatii.

Varhaiskasvatuksen opettajilla tulisi olla käsitys siitä, milloin ja miten lapset tarvitsevat aikuisia erilaisissa tilanteissa. Rouvisen (2007) mukaan lapset tuntuvat kaipaavan nykyään enemmän erityisesti aikuisten läheisyyttä. (Rouvinen, 2007, 111). Lapsen oletetaan haluavan hoivaa aikuiselta varsinkin silloin, kun lapselle on sattunut jotain ikävää (Alasuutari, 2011, 162). Aikuisen läsnäololta vaaditaan erityisesti sellaista läsnäoloa, joka vastaa lapsen tarpeisiin reagoimalla ja olemalla saatavilla niin henkisesti kuin fyysisestikin. Lapset tarvitsevat läheisyyttä, joka vaatii aikuiselta kuuntelemista sekä välittämisen ja turvallisuuden näyttämistä. (Rouvinen, 2007, 111). Kasvattajan tärkeimpiä tehtäviä on olla läsnä niin, että pelkällä olemassa olollaan hän luo turvallisuutta, jonka ympäröimänä lapset voivat hyvillä mielin toimia (Strandell, 1996, 184). Toimiva vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä vaatii

molemmin puolista luottamusta ja toistensa tuntemista. Vuorovaikutus vaatii opettajalta valppautta ja herkkyyttä lapsen reaktioille ja tarinoille. Kiireetön yhdessäolo luo aitoa vuorovaikutusta lasten kanssa. (Rouvinen, 2007, 128). Kiireettömyyden tunne ja aito läsnäolo kulkevat käsikädessä ja tätä tulisi vaalia niin varhaiskasvatuksen kontekstissa, kuin kotona perheissäkin. Lapselle on tärkeää, että aikuinen on saatavilla sekä kuuntelee aidosti kaikki tunteenpurkaukset ja tarinat, joita lapsi haluaa aikuiselle kertoa. Lapsen yksilöllinen huomiointi on merkityksellistä pedagogisen vuorovaikutuksen ja lapsen yksilöllisen ohjauksen kannalta (Rouvinen, 2007, 130).

Aikuiset ovat keskeisessä asemassa päiväkodeissa huolimatta siitä, että myös lapset vaikuttavat yksilöinä ja vertaisryhmänä päiväkodin ilmapiiriin. Aikuisten ja lasten välinen kanssakäyminen värittää päiväkodin kaikkea toimintaa, mutta lapset eivät aina tarvitse aikuisten tarjoamia virikkeitä ja ohjausta. (Kalliala, 2008, 11.; Strandell, 1996, 184).

Käsitykset lapsista ja lapsuudesta yleisesti ovat yhteydessä siihen, millaiseen vuorovaikutukseen kasvattajat pyrkivät lasten kanssa toimiessa. Käsitykset muuttuvat vähitellen ja ne juurtuvat aikuisten mieliin ja syrjäyttävät entiset tavat puhua. Ammatillaiset perustavat usein kasvatuksensa ja opetuksensa erilaisille käsityksille lapsista, kasvatuksesta ja oppimisesta, jonka seurauksena aikuisten ja lasten väliset suhteet voivat vaihdella pienryhmän sisälläkin. Vaikka aikuisten puheen muuttuminen ei muuta lapsen perusolemusta, se voi muuttaa aikuisen suhtautumista lapseen. (Kalliala, 2008, 12.; Karila ym., 2006, 35).

4 Puheen kehittyminen

Tässä kappaleessa käsittelen puheen oppimisen konkreettista puolta sekä teoriaa kielen oppimisesta. Kielen oppiminen käsitteenä on useimmiten esillä vain monikulttuurisessa kontekstissa, mutta minä koen sen liittyvän myös äidinkielen oppimiseen. Vaikka äidinkielen oppiminen eroaa toisen kielen oppimisesta, kielen oppimisen teoriat ovat usein sovellettavia myös äidinkielen oppimiseen, ellei nimenomaan puhuta siitä kielen oppimisen vaiheesta, kun on jo oppinut lukemaan ja kirjoittamaan omalla äidinkielellään. Joten tässä kappaleessa avaan ylipäänsä sitä, mistä puheen oppiminen lähtee ja miten kieli kehittyy.

Kielitaito jaetaan neljään taidon osaan, jotka ovat puhuminen, puheen ymmärtäminen, lukeminen ja kirjoittaminen. Näiden lisäksi puhutaan myös kieliopin ja sanaston osaamisesta eli rakenteiden osaamisesta. Suomen kieltä tulee opettaa varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa kaikilla näillä osa-alueilla. Usein sanasto saa kuitenkin suurimman roolin kielitaidon opettamisessa varhaiskasvatuksen kontekstissa toisten osa-alueiden jäädessä taka-alalle. (Tani & Nissilä, 2010, 54).

Kielen ja puheen oppiminen on polku, jota taidon oppija kulkee yhdessä muiden kielenkäyttäjien, vertaisten ja opettajan kanssa. Puheen oppimiseen kuuluu taantuma- ja suvantovaiheita, jotka ovat osa kyseistä oppimisprosessia. (Tani & Nissilä, 2010, 6 & 54). Puheen oppiminen alkaa kuitenkin jo ennen syntymää. Äidin puhuessa sikiölle, vauva saa periytyvästi tietoa puheen prosodiasta ja erityisesti äidin käyttämistä puhetyyleistä. Sikiöaikana luodaan perustaa kielenoppimiselle ja se mahdollistaa puheen monimutkaisempien piirteiden hahmottamisen. (Aaltonen, Aulanko, Iivonen, Klippi & Vainio, 2016, 91). Kuuloaistilla on suuri merkitys puheen oppimisessa. Kuuleminen on välttämätön edellytys puheen kehittymiselle, koska lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana lapsi oppii äidinkieltään pelkästään kuuntelemalla. Vähitellen, kun kuulohavainnot tarkentuvat, lapsi alkaa jäljitellä sanojen äänteitä ja itse puhetta. Puhe-elimistön käyttöä harjoitellaan silloin, kun lapsi alkaa äännellä ja kokeilla tuottaa sanojen alkutavuja tai muita sanan helposti havaittavia piirteitä. (Aaltonen ym., 2016, 76-77).

Puheen, kielen ja vuorovaikutuksellisen kommunikaation kehitys pohjaa varhaiseen vuorovaikutukseen, joka alkaa jo sikiövaiheessa. Syntyessään lapsi pääsee hieman toisenlaiseen vuorovaikutuksen piiriin, johon aluksi aikuinen luo puitteet. Vauva vaikuttaa omalla temperamentillaan ja toiminnallaan vuorovaikutuksen olemukseen. Lapsen puheen

kehityksen alkupuolella vuorovaikutus perustuu pääosin ei-sanallisiin keinoihin (Klippi, 2005). Näköaisti auttaa tarkkailemaan puhujan suun liikkeitä ja puheeseen liittyvää käyttäytymistä. Tärkeänä vaiheena nähdään se, kun lapsi alkaa suuntaamaan katseensa samaan kohteeseen vuorovaikutuskumppaninsa kanssa. Näköaisti vaikuttaa puheen havaitsemiseen, mutta asiaa ei ole tutkittu tarpeeksi, jotta tiedettäisi, miten suun liikkeiden näkeminen vaikuttaa puheen vastaanottoon. (Klippi, 2005). Vuorovaikutuksen kehittymisen kannalta on tärkeää, että osapuolet kiinnittävät huomionsa ja toimintansa samaan kohteeseen. Tällä tavoin lapsi oppii myös osoittamaan omia mielenkiinnonkohteitaan ja seuraamaan vuorovaikutuskumppaninsa kiinnostuksen kohteita. Ennen sanoja vauva ilmaisee itseään ilmeillä, eleillä ja liikkumalla. Vähitellen puheen kehittyessä nämä keinot siirtyvät puheen oheen keskustelun aineksiksi. (Aaltonen ym. 2016).

Ensimmäiset merkit sanojen ymmärtämisestä tulee lasten ollessa suurin piirtein 8-10 kuukauden ikäisiä. Ensimmäisen ikävuoden loppupuolella lapset alkavat reagoida omaan nimeensä sekä saattavat ymmärtää jo yksittäisiä sanoja tai yksinkertaisia lauseita. Vuoden ikäisinä lapset alkavat tuottaa ensimmäisiä sanoja. Puheen oppiminen on kuitenkin yksilöllistä, joten osalla lapsista ensimmäiset sanat ilmenevät lähempänä puolentoista vuoden ikää. Useimmiten lasten ensisanat ovat substantiiveja ja suurimmaksi osaksi esineiden nimiä. He ymmärtävät vuoden iässä noin 80 sanaa, vaikka osaisivat tuottaa vain muutamia. Vuoden ja puolentoista vuoden ikäisenä ymmärrettyjen sanojen määrä tuplaantuu ja osaavat tuottaa siitä vain kymmenesosan. Puolen vuoden päästä siitä, kun ensimmäiset sanat ovat alkaneet tullemaan, he osaavat tuottaa jo 50-70 sanaa. Kun tämä ensisanojen kausi on koettu, uusia sanoja opitaan hyvin nopeasti. Puheen oppimisen alkuvaiheilla sormella osoittaminen on vahvasti mukana ensisanojen tuottamisessa. Ensimmäisen puolenvuoden aikana osoittaminen lisääntyy, mutta pikkuhiljaa sanat ja lauseet alkavat korvaamaan eleiden käytön. (Aaltonen, ym. 2016, 115 & 116).

Lasten puheen tuottamista ja puhetaitojen kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan erilaisissa tilanteissa sekä aikuisten että muiden lasten kanssa, se auttaa lapsia oppimaan kieltä ja ymmärtämään sitä. Äänenpainoihin ja -sävyihin aletaan kiinnittämään huomiota sitten, kun lapsi osaa jo käyttää kieltä ja ymmärtää asiakontekstejä. (Vasu, 2018, 42).

Puheen kehittymisessä auttaa myös säännöllinen päivärytmi. Kun aikuinen sanoittaa lapselle päiväntulkua ja lapsi osaa yhdistää sanallisen viestinnän tapahtuvaan toimintaan, hän oppii

ymmärtämään sanojen merkityksiä. Tutut rutiinit ja johdonmukaisuus toiminnassa auttavat lasta luottamaan myös hänen ja aikuisen väliseen vuorovaikutussuhteeseen, jossa molemmat ovat tilanteen tasalla. Varsinkin silloin, kun lapsella on haasteita kielen kehittymisen kanssa, hän tarvitsee tuekseen säännöllistä päivärytmiä ja tuttujen toimintatapojen toistumista. Myös tilanteiden kuvittaminen on lapsen puheen kehitykselle hyödyksi. (Siiskonen, Aro, Ahonen & Ketonen, 2014, 192).

Puheen kehittymisen kannalta tärkeä vaihe on myös puheeseen kohdistuva itsekorjaus. Lapsen itse aloittamat puheen korjaukset heijastavat tietoisuuteen kielestä ja kykyä monitoroida omaa puhettaan ja vuorovaikutustilannetta siten, että se on ymmärrettävämpää toiselle. Noin yksivuotiaana lapset tekevät ensimmäisiä yrityksiä korjata puhettaan, kun aikuinen ymmärtää väärin hänen ilmaisunsa. (Laakso, 2006).

Jokainen terve lapsi oppii puhumaan spontaanisti, automaattisesti ja kielestä riippumatta suurin piirtein samassa aikataulussa muiden lasten kanssa. Koska puheen oppiminen tapahtuu niin varhaisessa iässä, tästä oppimisprosessista ei jää mitään muistikuvia. Lapset perivät geneeissään valmiudet puheen kehitykseen ja ymmärtämiseen. Nämä valmiudet tulevat esiin heti, kun hän on saavuttanut tietyn kypsyyden, samalla tavalla, kuin kävelemään oppimisen kanssa. (Aaltonen, 2008).

5 Kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen yhteyksiä lapsen puheen kehittymiseen

Yhdysvalloissa 1970-luvulla herätettiin ensimmäisen kerran kysymys siitä, miten päivittäinen kodin ulkopuolinen hoito vaikuttaa lapsen sosiaaliseen kehitykseen. Ensimmäiset tutkimukset aiheista julkaistiin 1978 ja 1983, joihin kerättiin kaikki siihenastisten tutkimuksien tulokset. Näissä tutkimuksissa ilmeni, että varhain päivähoiton aloittaneilla oli lievä negatiivinen yhteys lapsen myöhempään sosiaaliseen sopeutumiseen. Yhteys ei kuitenkaan ollut voimakas. Tämän väitteen tueksi tuli hajanaista tutkimustietoa, kunnes Belskyn tutkimussarja osoitti johdonmukaisesti, että lapsen siirtyminen kokoaikaiseen päivähoitoon noin vuoden ikäisenä ennusti myöhempää aggressiivisuutta ja tottelemattomuutta. Tutkimus herätti paljon huomiota ja vastaväitteitä. Merkittävimmät alan tutkijat vaativat tutkimustuloksia itselleen ja suorittivat moninkertaisia tarkistuksia etsien virheitä ja toivoen että tulkinnat olisivat olleet vääriä. Yleisen mielipiteen mukaan päivähoito lisää lapsen sosiaalisuutta, mutta tulokset osoittivat toisin. Myönteiset vaikutukset jäivät vähäisiksi, vaikka tutkijat haravoivat kenttää tarkasti ja halusivat löytää niitä. (Keltikangas-Järvinen, 2010, 200-202). Vaikka sosiaalisuus ja sosiaalisuuteen liittyvät temperamentit eivät ole tämän tutkimuksen pääkohtia, nämä tutkimukset liittyvät hyvinkin vahvasti vuorovaikutukseen. Kuten myös 1970- ja 1980-luvuilla on ollut mielipide siitä, että päivähoito edesauttaa sosiaalisuutta ja sosiaalista kehittymistä, uskon, että myös nykypäivänä ajatus on sama. Mitä tulee vuorovaikutukseen, uskon että aikuisten omistautunut läsnäolo ja vertaisryhmä kehittää lasten vuorovaikutusta ja puheen kehittymistä.

Kieli antaa aineksia ajatteluun, havainnointiin, tunteisiin ja tietoon. Lapsi oppii kieltä lapselle ominaisissa tavoissa, kuten leikkiessä. Mutta erityisesti kielen kehityksen kannalta on tärkeää, että lapselle puhutaan. Mitä nuorempi lapsi on kyseessä, sen tärkeämpää puhuminen on. Kirjojen lukeminen auttaa lasta, jotta hänen taitonsa ymmärtää luettua tekstiä kehittyä, vaikka ei osaisikaan vielä edes puhua. Suomen kieltä puhutaan siten, kuin se kirjoitetaan, mutta sitä ei välttämättä kirjoiteta siten, kuin puhutaan. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen on tärkeä kuulla myös kirjoitettua kieltä, eikä pelkästään erilaisia suomen murteita ja puhekieltä. (Nurmilaakso & Välimäki, 2011).

Lapsuuden merkityksen sisäistäminen ja tietämys lasten kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen liittyvistä tekijöistä ovat pedagogisen toiminnan perustana. Tärkeänä pidetään myös lapsen

tunteminen ja hänen yksilöllisen kehityksensä huomioon ottaminen. Tämä edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita lapsen ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan välillä. (Vasu, 2018, 19). Lapsi tarvitsee rinnalleen tarpeisiinsa vastaavan aikuisen. Aikuinen on parhaimmillaan lämminhenkinen ja saatavilla sekä samalla auktoriteetti, joka saa lapsen kunnioituksen. Aikuinen, joka osaa soveltaa auktoriteettista kasvatusta, pystyy väistämään sallivan sekä autoritaarisen kasvatuksen huonot puolet. (Kalliala, 2008, 17). Kun kommunikointi on turvallista ja vuorovaikutuksellista, se lisää motivaatiota, avun pyytämistä ja avun käyttämistä sekä päättelykyvyn kehittymistä ja käsitteellisyuden paranemista. Hyvän lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen lähtökohtana on aikuisen hyvä tilannetaju, lapsen tunteminen ja hänen asioihinsa paneutuminen ja niiden arvostaminen. (Nurmilaakso & Välimäki, 2011). Laakso (2011) on myös maininnut teoksessaan vuorovaikutuksen tärkeydestä yhteydessä lapsen puheen kehityksessä. Päivittäisen toiminnan kautta lapset oppivat omaksumaan kielen perusrakenteita ja kielellisiä käytänteitä yksinkertaisista monimutkaisempiin. (Laakso, 2011, 98).

Aikuisen sosiaalisuus on pienen lapsen sosiaalisuutta monimutkaisempi asia. Lasten sosiaalisuudessa ei ole käännekohtia, jossa sosiaalisuus muuttuisi jo haitaksi. Aikuisella sosiaalisuus on samanlainen temperamenttipiirre kuin muutkin piirteet. Aikuisten sosiaalisuudessa on myös se piirre, että sen puutteesta on haittaa, mutta yhtä paljon haittaa voi aikuisten kohdalla olla liiallisesta sosiaalisuudesta. (Keltikangas-Järvinen, 2010, 49). Aikuisten kanssa kommunikointi on useimmille aikuisille helpompaa kuin lasten kanssa kommunikointi. Vuorovaikutus alle kolmivuotiaiden lasten kanssa vaatii ”fyysistä ja henkistä kyykkyyn menemistä”, sekä taitoa tunnistaa lasten viestejä, oli ne sitten sanallisia tai sanattomia. Jos aikuisseuran viehätys estää havainnointia tai jättää lapset vaille huomiota, se koetaan huonoksi asiaksi. Tällöin lapset eivät saa kaipaamaansa käytettävää ja läsnä olevaa vuorovaikutusta aikuisen suunnalta. (Kalliala, 2008, 32).

Aikuisen apu havaintojen tekemisessä ja kielen käytön monipuolistumisessa sekä ilmaisukyvyn kehittämisessä on korvaamaton. Lapset vaihtavat aiheita nopeaan tahtiin ja yhdessä aiheessa pysyminen voi olla haastavaa vielä esiopetus iässäkin. (Nurmilaakso & Välimäki, 2011). Tämä viittaa siihen, että aikuisella on mahdollisuus auttaa lasta pysymään jossain tietyssä aiheessa, kun lapsella lähtee ajatus suuntaamaan johonkin toiseen suuntaan. Varsinkin pienillä lapsilla on hankala keskittyä yhteen asiaan kerrallaan. Kielen kehittymisen vuoksi se on tärkeää, jotta huomio pysyisi samassa asiassa vuorovaikutuskumppanin kanssa.

Alivuotila (2010) mainitsee kommunikoinnin määrän vaikutuksesta lapsen puheen kehitykseen siten, että mitä enemmän lapsen kanssa ollaan vuorovaikutuksessa, sitä tehokkaampaa lapsen puheen kehittyminen on. Tämä väite tukee omaa ajatusmaailmaani ja väitettäni siitä, jos ihminen, joka puhuu jo sujuvasti äidinkieltään, juttelee paljon lapselle niin hänkin alkaa omaksua kieltä ja tunnistaa sen piirteitä. Myös sanojen toistelu on tärkeää, koska lapset oppivat sanoja sitä mukaa, mitä useammin he kuulevat sitä (Ladberg, 2011, 146). Se tietysti vaatii sen, että he osaavat yhdistää sanan johonkin tiettyyn asiaan. Erityisen tärkeää lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa on aikuisen asennoituminen tilanteeseen. Jos lapselle tärkeä aikuinen jaksaa toistaa sanoja ja ohjeita sekä sanoittaa toimintaa päivästä toiseen, lapsi jaksaa itsekin paremmin uskoa itseensä ja kehitykseensä. (Siiskonen, ym. 2014, 197). Kuten edellisessä kappaleessa kerkesin jo käsitellä, lapsen puhetaidot kehittyvät jo siinä, kun saa kuunnella kieltä tarpeeksi paljon.

Kieli on lapsille oppimisen kohde, mutta myös oppimisen väline. Se auttaa lapsia ottamaan haltuun erilaisia tilanteita ja asioita. Se auttaa vuorovaikutustilanteissa muiden kanssa, itsensä ilmaisussa sekä tiedon hankkimisessa. Lapsen puheen kehitystä tukee varhaiskasvatuksen monipuolinen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat jatkuvaa palautetta heidän kielenkäytöstään sekä vuorovaikutustaidoistaan. Puheen oppimisen kannalta on myös tärkeää tiedostaa vertaisryhmän eri vaiheisuus. (Vasu, 2018, 41).

Opettajan tehtävät ovat laajempia, mitä nuorempia lapset ovat. Pienten lasten kanssa toimiminen ja niiden kasvattaminen vaatii opettajalta monipuolista työtettä ja kokonaisvaltaista ohjaamista. Opettajan työhön kuuluu perushoito, kasvattaminen, opettaminen ja jopa jokseenkin viihdyttäminen. Opettaja imee lapsesta tietoa vain olemalla vuorovaikutuksessa hänen kanssaan ja huolehtimalla hänestä. (Kalliala, 2008, 31). Kasvattajien ja lasten kohtaamiset päivän aikana ovat niin monipuolisia, että väistämättäkin aikuiset pääsevät lasten maailmaan käsiksi, ihan arkisissakin tilanteissa, joka auttaa kasvattajia ymmärtämään lapsia paremmin. Pienten ryhmässä kasvattajan tehtävät ovat niin monipuolisia ja herkkiä, että siinä oppii tuntemaan lasten kaikki puolet.

Synnyynnäinen kielikyky ei tule esiin itsestään, ellei lapselle puhuta. Lapsi tarvitsee puhetaitojen kehittymiseen luonnollista vuorovaikutusta, jossa puhetta täydennetään eleillä ja ilmeillä. (Aaltonen, 2008). Erityisen tärkeää lapsen kehityksen edistymisessä on viisaan ja hyväntahtoisen aikuisen läsnäolo, koska lapsi kehittyy vuorovaikutuksessa erityisesti lapsen ja

lapsesta välittävien ja huolehtivien aikuisten kanssa. Varsinkin alle kolmivuotiaiden ryhmässä työskentelevältä aikuiselta vaaditaan täyttä fyysistä ja henkistä läsnäoloa. (Kalliala, 2008, 33).

Varhaiskasvatuksen työntekijöillä on tärkeä rooli huomata, tulkita ja kannatella lasten outoja ja ennakoimattomia merkityksintentioita. Työntekijät ovat useimmiten tietoisia omasta merkityksestään kommunikaatiotilanteissa. (Viljamaa, Juutinen, Estola & Puroila, 2018). Viljamaan, Juutisen, Estolan ja Puroilan (2018) tutkimuksessa käy ilmi, että työntekijät pitävät ruokailutilanteita merkittävänä hetkinä puheen ja kielen oppimisen kannalta. (Viljamaa, Juutinen, Estola & Puroila, 2018). Myös Nurmilaakso ja Välimäki (2011) mainitsevat myös ruokailutilanteiden merkityksen lapsen puheen oppimisessa, mutta heidän mukaansa tätä tilaisuutta ei aina huomata käyttää hyväksi. He kertovat teoksessaan, että pelkkä aikuisen läsnäolo lisää lasten keskustelua ja laajentaa keskustelun teemoja. (Nurmilaakso & Välimäki, 2011).

Puheen ja kielen kehityksen eteneminen ja sen ensimmäiset askeleet tarvitsevat kehittyäkseen lapsen ja ympäristön välistä vuorovaikutusta. Puhe- ja kommunikaatiotaidot eivät kehity, jos lapsi ei ole vuorovaikutuksessa hänen kieliympäristönsä kanssa. Aina jokin kommunikaation keino on välttämätön kielen kehityksen kannalta. (Klippi, 2005).

Nurmilaakson ja Välimäen (2011) teoksen mukaan kommunikointitapoja on erilaisia. Niitä ovat esimerkiksi komentava ja käskevä tai iloinen ja ohjaava, jotka määrittävät ympäristössä vallitsevaa ilmapiiriä. Heidän teoksensa mukaan varhaiskasvatuksen ympäristön tulisi luoda runsaasti mahdollisuuksia sekä spontaaneille että tavoitteellisille vuorovaikutustilanteille. Varhaiskasvatuksen arjen toiminta, arjen rutiinit ja etukäteen suunniteltu ryhmätoiminta tulisi olla sellaista, että se mahdollistaa tämän kehittävän vuorovaikutuksen. Ammattilaisten tehtävänä on antaa kommunikoinnista mallia ja opettaa tapa suhtautua toisiin ihmisiin arvostaen ja hyväksyen. He painottavat sitä, että aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa on tärkeää myös vertaisryhmän osallistuminen yhteiseen vuorovaikutukseen, koska muuten tilanteet helposti ajautuvat siihen, että opettaja/aikuinen kysyy ja lapsi vastaa. Tällaisissa opettaja johtoisissa tilanteissa ryhmän suuruus korostuu. Jos lapsiryhmä on suuri, ujommat lapset eivät välttämättä uskaltavu edes yrittämään osallistua keskinäiseen vuorovaikutukseen. Opettajakin pystyy helpommin ohjaamaan vuorovaikutusta pienemmän ryhmän kanssa, koska silloin mielenkiinnonkohteiden ja mielipiteiden määräkin on pienempi. Jos hallittavana on koko ryhmän lapset, tilanteen hallinta on hankalampaa.

Pienemmissä ryhmissä aikuinen voi ohjata lapsia kuuntelemaan toisia lapsia ja pitämään keskustelun paremmin käsissään, tietysti lasten ehdoilla. (Nurmilaakso & Välimäki, 2011).

Aikuiselle ominaista lapsen kanssa puhuessa on se, että hän asettuu puhumaan lapselle hänen kielellisten taitojensa mukaisesti. Lyhyet lauseet ja keskeisten sanojen toistelu on yleistä ollessa vuorovaikutuksessa pienen lapsen kanssa. Asioiden ja tunteiden nimeäminen sekä lapsen ilmaisujen toistaminen ja laajentaminen on tärkeää lapsen kanssa kommunikoidessa. Lapsen tarinoidessa aikuiselle, aikuisen tulisi mielessään tehdä tarkentavia kysymyksiä, jotka auttavat lasta tarinan kerronnassa ja osoittavat että aikuinen on kiinnostunut lapsen asiasta. Aikuisen on hyvä kannustaa lasta eläytymällä tämän tarinaan. Näillä tavoilla lähestyessä lasten kertomuksia tuetaan lasten kielenkehitystä ja viestitään lapselle kiinnostusta hänen asioihinsa ja välitetään ymmärrystä. Kuitenkin liiallinen tarinan jatkon arvailu ja hänen puolestaan puhuminen voi olla vahingollista. Lapselle pitää antaa aikaa ja mahdollisuus kertoa itse tarinaa ensin, ennen kuin aikuinen siihen puuttuu, koska se laittaa lapsen miettimään ja ponnistamaan, jotta oikeat sanat löytyvät. (Siiskonen, ym. 2014, 189).

Vuorovaikutusta voidaan tukea myös kuvilla, viittomisella, graafisten tai kosketeltavien merkkien käyttämisellä. Näillä voidaan edistää kielen kehittymistä tai kuntoutumista. Näitä kommunikaatiota tukevia menetelmiä on hyvä käyttää, jos puhe on niin epäselvää tai puutteellista, että viesti ei tule ymmärretyksi. Puhetta tukevien ja korvaavien keinojen käyttö on aina käyttäjän, lähiympäristön ja asiantuntijoiden yhteistyön valinta. Näillä keinoilla vahvistetaan lapsen vuorovaikutuksen mahdollisuuksia. (Siiskonen, ym. 2014, 202). Nämä keinot käyvät hyvin alle kolmivuotiaiden ryhmässä puheen kehityksen tukena. Lapset oppivat yhdistämään sanoja kuviin sekä tuntemuksiin näiden apukeinojen avulla. Kuvien käyttäminen vaatii aikuiselta omistautumista, jatkuvaa reagoitua ja tarkkaavaisuutta.

6 Pohdinta

Tutkimukseni aihe sai minut miettimään varhaiskasvatuksen rutiineja ja rytmiä ja sitä, miten aikuisen ja lapsen välinen laadukas vuorovaikutus sinne mahtuu. Päiväkodin arki on hektistä ja se liikkuu nopealla tahdilla tunnista toiseen. Aiheet vaihtuvat ja tuokiot muuttuvat ruokailuksi. Työntekijöillä on tärkeä tehtävä olla läsnä ja saatavilla kaikessa tässä arjen hektisyydessä ja luoda vaikutusvaltaisia tilanteita lasten kehittymisen eduksi. Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteissa on tiettyjä tavoitteita liittyen vuorovaikutukseen ja lasten puheen kehittymiseen, joita tulisi jokaisen päiväkodin vaalia. Varsinkin alle kolmivuotiaiden ryhmässä on erityisen tärkeää olla läsnä ja tukea lapsia heidän kehityksensä portailta.

Koska nykypäivänä teknologia on saanut ison osan ihmisten elämässä ja vie arjessa paljon ihmisten huomiota pois muista ihmisistä, on tärkeää muistaa olla myös läsnä niille, jotka ovat samassa huoneessa ja luoda heille tilaisuus ottaa kontaktia ja tarjota vuorovaikutukselle mahdollisuus heidän kanssaan. Kaikille tulisi olla selvää, että lapselle on tärkeää tulla nähdyksi ja kuulluksi. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä varmemmin hän tarvitsee aikuisen huomiota ja tukea ja tämä edellyttää sitä, että aikuinen pystyy antamaan lapselle itsensä ja heittäytymään lapsen tarpeisiin. Toisaalta tämä voi olla myös niin päin, että opettajilla voi olla vaikeuksia pysyä lasten teknologisen kehityksen perässä, mikä on myös hyvin todennäköistä. Lapset ovat aikuisille voimavara, jota ei ole vielä huomattu hyödyntää tarpeeksi. (Nurmilaakso & Välimäki, 2011).

Vuorovaikutteinen kommunikointi sekä lapsille lukeminen ovat niin tuttuja tapoja edistää lapsen puheen kehittymistä, että siitä on tullut ehkä jopa liiankin itsestään selvää, joka johtaa näiden puheen kehityksen tapojen aliarvioimiseen. Niissä on kuitenkin tärkeitä aineksia mielikuvituksen, ajattelun ja keskustelutaitojen kehitykseen. Lapsen kielellisen kehityksen tueksi voidaan käyttää myös muita erilaisia materiaaleja. Materiaaleja on valmiiksi saatavilla, mutta niitä voidaan kehittää myös itse. (Nurmilaakso & Välimäki, 2011).

Lapsen kieltä voidaan kehittää monenlaisten asioiden kautta. Tutkimusta voisi jatkaa vaikka mihin suuntaan. Puheen kehitystä voidaan tutkia erilaisista näkökulmista ja laajentaa esimerkiksi muihin ympäristöihin. Jatkotutkimusta voisi tehdä myös esimerkiksi erilaisten aihekokonaisuuksien kautta. Puheen kehitystä voidaan lähestyä esimerkiksi draaman tai musiikin näkökulmista. Vuorovaikutusta ja puheen kehittymistä voidaan lähestyä erilaisten

temperamenttipiirteiden kautta syvemmin, joka laajentaisi puheen kehittymisen kokonaiskuvaa ja näin saataisiin laajemmin tietoa siitä, miten erilaiset temperamentit vaikuttavat aikuisten toimintaan tai siihen, miten he kohtaavat lapsen. Kattavampaan tutkimukseen voisi ottaa myös vertaisryhmän vaikutuksen puheenkehitykseen sekä lasten keskinäisen vuorovaikutuksen yhteyden puheen kehitykseen. Leikki on myös tärkeä osa lapsen elämää, joten tutkimusta voitaisiin tarkastella myös leikin näkökulmasta ja tutkia leikin tärkeyttä yhteydessä lapsen kielen kehitykseen.

Myös sukupuoli saattaa olla merkitystä lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa. Vaikka nykypäivänä on pyritty pääsemään pois sukupuolien erottelusta ja siirtymään sukupuolisensitiivisempään kohteluun, mutta silti on harmittavan yleistä, että tiedostaen ja tiedostamatta sukupuolia kohdellaan eri tavoin. Tietysti toivotaan, että nykyisten tasa-arvoisten tavoitteiden puitteissa kasvattajat osaavat suhtautua lapsiin lapsina sukupuolesta riippumatta, ja kohdella heitä samalla tavalla.

Lähteet

- Aaltonen, O. (2008). *Puhe kommunikaatiomuotona ja tutkimuskohteena*. Puhe ja kieli 28:2, 85-94. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Aaltonen, O., Aulanko, R., Iivonen, A., Klippi, A. & Vainio, M. (2016). *Puhuva ihminen*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Ahonen, L. (2015). *Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Alanen, L. & Karila, K. (toim.) (2009). *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tallinna.
- Alasuutari, M. (2011). *Suunniteltu lapsuus*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Alivuotila, L. (2010). *Matkiminen kielen omaksumisen lähtökohtana*. Teoksessa Korpilahti, P., Aaltonen, O. & Laine, M. (toim.) *Kieli ja aivot* (s. 146-151). Helsinki: Art Print Oy
- Hamre, B., Pianta, R., Burchinal, M., Field, S., LoCasale-Crouch, J., Downer, J., Howes, C., LaParo, K. & Scott-Little, C. (2012). *A Course on Effective Teacher-Child Interactions: Effects on Teacher Beliefs, Knowledge, and Observed Practice*.
- Hujala, E. & Turja, L. (toim.) (2012). *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Juva: Bookwell Oy.
- Kalliala, M. (2008). *KATO MUA! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. R. & Rasku-Puttonen, H. (toim.) (2006). *Kasvatusvuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2010). *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. Helsinki.

- Kirvesniemi, T., Poikolainen, J. & Honkanen, K. (2019). *The Finnish day-care centre as an environment for learning social-emotional well-being*. *Varhaiskasvatuksen tiedelehti*: Volume 8 Issue 1.
- Klippi, A. (2005). *Vuorovaikutuksesta puheeseen – puheesta vuorovaikutukseen: Sanalliset ja ei-sanalliset ainekset kehittyvässä ja poikkeavassa vuorovaikutuksessa*. *Puhe ja kieli* 25:2, 35-52. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kostiainen, E. & Gerlander, M. (2009). *Vuorovaikutus opettajaksi opiskelevien asiantuntijuudessa*. Puheviestinnän vuosikirja.
- Laakso, M. (2006). *Kaksivuotiaiden lasten oman puheen korjaukset keskustelussa*. *Puhe ja kieli* 26:2, 123-136. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Laakso, M. (2011). *Lasten keskustelutaitojen kehitys*. Teoksessa: Loukusa, S. & Paavola, L. (2011). *Lapset kieltä käyttämässä. Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt*. Juva: Bookwell Oy.
- Ladberg, G. (2011). *Barnen med flera språk*. Egypti: Liber AB.
- Laine, A., Ruishalme, O., Salervo, P., Sivén, T., Välimäki, P. (2007). *Opi ja ohjaa sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiö.
- Nurmilaakso, M. & Välimäki, A. L. (toim.) (2011). *Lapsi ja kieli: Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki.
- Opetushallitus (2016). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Helsinki.
- Opetushallitus (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Helsinki.
- Paavola-Ruotsalainen, L., Rantalainen, K., Alakortes, J., Carter A. C., Ebeling, H. E. & Kunnari, S. (2018). *Social-Emotional/Behavioural Problems and Competencies in*

Toddlers: Relationships with Early Vocabulary Development. Varhaiskasvatuksen tiedelehti: Volume 7 Issue 2.

Rouvinen, R. (2007). *“Tässä työssä yhdistyy kaikki” Lastentarhanopettajat toimijoina päiväkodissa.* Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin.* Vaasa.

Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) (2014). *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa.* Jyväskylä: PS-kustannus.

Strandell, H. (1996). *Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana.* Tampere: Tammer-Paino Oy.

Syrjäläinen, E. (1990). *Oppilaiden ja opettajan roolikäyttäytyminen luokkahuoneyhteisössä– Etnografinen tapaustutkimus peruskoulun ja steinerkoulun ala-asteen 4. vuosiluokalla.* Helsinki: Yliopistopaino.

Tani, H. ja Nissilä, L. (toim.) (2010). *Tasolta toiselle.* Helsinki: Edita Prima Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Annettu Helsingissä 13.7.2018.

Viljamaa, E., Juutinen, J., Estola, E. & Puroila, A. M. (2018). *Puhuvaksi puhuvien pariin: Kommunikaatiomaisema (inklusiivisessa) päiväkotiryhmässä.* Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avaajina.